

Контекст, Същност и Перспективи на Глобалното образование

**Център „Отворено образование“
София, 2013г.**

@ Румен Вълчев, автор
ISBN 978-954-8983-60-0

**Проект „Реализация на Целите на хилядолетието за развитието.
Включване на преподаватели и ученици в реализация на проекти и
програми по Образование за развитие “**
Проектът е финансиран от Европейския съюз

Партньори

Фондация Център „Отворено образование“	България
EUROPEDIRECT	Италия
Agenda 21	Румъния
HIV Sport	Обединено кралство
University Fort Hare	Южна Африка
Regional Educational Authorities	Моши, Танзания

Глобализацията и настъпването на взаимозависимия свят

„Бъдещето няма да е от една единствена мечта, а от множество мечти”
– Пиер Паоло Пазолини

Глобализацията е процес, характеризиращ се с :

„ Разпростиране на социалните икономически, политически и икономически дейности през границите, така че събития решения и дейности в един район на света са значими за индивиди и събития в друг район на света;

Интензифициране и нарастваща сила на взаимните връзки в почти всяка сфера на социалното съществуване;

Ускоряване на трансграничните взаимодействия и процеси, развитието на световни системи на транспорт на комуникация умножава скоростта или бързината, с която идеите, новините, стоките, информацията, капиталът и технологиите се движат около света;

Нарастваща екстензивност, интензивност и скорост на глобалните взаимодействия, която се свързва с дълбоко смесване на глобалното и локалното, така че локалните събития имат дълбоки глобални последици и глобалните събития сериозни местни последици, като се създава нарастваща, колективна чувствителност или съзнание за света като споделяно социално пространство, представляващо глобалността или глобализма.” (1)

Глобализацията руши, установени с вековете връзки, отношения и гради нови. Тя обединява хората в глобалното пространство, но изолира често отделния човек, като го лишава от традиционната му среда. Изолира и огромни групи от хора като ги оставя извън своя обсег, на периферията, там, където нищо не се случва, но и нищо не се променя или подобрява.

Тя обогатява притежаващите или получаващите връзки (а чрез тях и информация, познанства, възможности) и обеднява тези, които са изолирани и встрани от обединяването и обогатяването на света.

В света с изчерпващи се ресурси тя увеличава проявите на егоизъм, и възможностите за конфликти, но и същевременно открива място за изграждане на солидарност - и глобална и местна - с неуспяващите, с маргинализираните, както и солидарност за справяне с проблемите.

Тя разделя света на център или на центрове и периферии, но прави същия този свят вътрешно зависим от натрупаните противоречия, неравенства, недоверие, неприемане на другия.

Глобализацията като че ли търси или предполага възникването на център за глобално управление и същевременно създава среда, която е за разцвет на локалното, за оспорване или отхвърляне на едностранно взетите решения за развитие или за налагане на универсални културни, икономически или политически модели.

Тя предполага възникването на обща политика, в чиято основа са сътрудничеството, общото търсене на решения и трайния мир и

същевременно в периоди на криза връща актьорите-държави към познатите форми на традиционна геополитика, за която взаимозависимият свят не съществува.

” Като осъзнаваме дълбоко факта, че глобалните неравенства се запазват и че основните права на човека, включително и правото на образование,... не са осъществени за много хора. ..фундаменталното и необходимо преобразуване на формите на неустойчивото производство и потребление, което е изискване, за да се постигне устойчиво развитие, може да бъде осъществено, само ако гражданите имат достъп до информация, разбират и са съгласни с необходимостта да действат и участват активно в политическите процеси. ” (3)

Образованието в глобалното общество на знанието

Съвременното общество е глобално общество на знанието.

Съвременното образование сега се изправя пред няколко ключови въпроси:

Как да бъде подготвен младият човек за живот в обществото на знанието - несигурно, динамично, рисково, но и общество, стремящо се към постигане на устойчивост? Как обикновеният човек да усвои същественото, необходимото от знанието и в личен план и за да бъде част от обществения живот; как лавинообразното, несъразмерно нарастване на знанието да бъде обхванато от училищните програми? Как да бъде изградена връзката между знанието и обществото, между знанието и отделната личност, как образованието да бъде ефективен посредник в този процес? Как да бъде установена връзка между знанието и практиката, доколкото старият образователен модел учи на неща, които да се ползват за цял живот, като в неизменни условия?

Образованието никога не е било по-завладявано от идеята за знание, но и никога не е било по-затруднявано как да организира процес на преработване и усвояване на знание, което е съществена негова функция; „Днес създаваме нови мрежи от знание, свързващи по изумителен начин концепциите една с друга,... създаващи смайващи йерархии на заключения... развиващи нови теории, хипотези и представи, основани на нови предположения, нови езици, кодекси и логика. По-важното е, че сега свързваме данните по повече начини, като им придаваме контекст и вид на информация, освен това съединяваме отделни части от информацията във все по-обемни модели и структури на познанието“. (4)

Същевременно сме „свидетели на все по-дълбоко и сериозно несъответствие между нашите знания - разединени, разпокъсани и разпределени между дисциплините и реалностите и между проблемите, които са все повече

полидисциплинарни, напречни, многоизмерни, транснационални, глобални, планетарни“ . (5)

Още Дюркхайм казва, „че целта на възпитанието не е да се дават все повече знания на ученика, а да се създаде у него дълбоко вътрешно състояние, една полярност на душата, която да го ориентира в определена посока не само в детството, но и през целия живот.“(6) Новата реалност днес е глобализацията на света. Това е средата в която израства младият човек, където и да се намира и тази среда ще става все по-обхватна, ще присъства и ще определя все по-пряко живота му. Светът не е както в миналото статичен, който може и е ясно описван и характеризирани, а динамична цялост, в развитието на което всички ние трябва да участваме.

Затова е необходимо ново образование – холистично, интегративно, интердисциплинарно, критично, ориентирано към процесите и проблемите, овластяващо учещите, системно и свързващо, етично. То е включващо всички и същевременно образование на всички за цял живот.

Новото образование следва да дава на хората компетенции за живот в този нов свят – гъвкавост, творчество, умения за участие, за материално ограничаване (ограничаване на потребностите, самоограничаване), чувство за отговорност, трансперсонална етика, която да подпомага развитието на човека и да доставя взаимна подкрепа.

Това е образование, което носи идеята за живот, приемащ различията, за необходима навсякъде справедливост в отношенията между хора и групи от хора, образование, което съпровожда човека по целия му жизнен път.

Това е и образование което подготвя и младия човек в един глобализиращ се, взаимозависим, но и силно несправедлив свят, свят на конкуренция, противодействия, а следователно и свят, който трябва да бъде променян заедно, за да се чувства човек добре и свойски в него.

Днес светът е на промените. Образованието се изправя пред ключов проблем - да готви младия човек за живот в промените без да знае точно очертанията и характеристиките на света, за който го готви. Моделът на отворения свят без граници, с неясни перспективи и с не по-малко ясни рискове трудно може да бъде операционализиран в традиционните образователни схеми на обучение- учене, на отношения между учители-ученици, между образователни модели и практика.

Глобалното образование се изгражда около ученето и изследването на съдбовни, ключови проблеми и представлява опит да се подготви младия човек или младите хора за живот с проблемите и в проблемите. Търсенето, а не трайните отговори води към решенията; взаимодействието между учещите и между тях и обучителите и средата е важното, а не груповата подчиненост на предоставящия конкретно знание преподавател. Търсенето на глобални или локални решения или разбиране на глобални или локални

проблеми, а не на ясни рецепти, неприложими дори към миналото и немислими за бъдещето, става ключово.

Водещо е изграждането на сензитивност към света, т.е. към проблемите му, за търсене на място, за изработване на поведение, за чувствителност и преживяване на този свят.

Утвърждаващото се глобално образование, целта на което е изграждане на глобално съзнание за света и разбиране на света чрез изучаване на проблемите му, е нещо, което отговаря на новите тенденции в образованието. То може да бъде само образование даващо холистично знание (каквото е необходимо, за да се разбере светът) и в този смисъл обединява различни предметни области. То е образование за проблеми, за неща, които се случват и около училище, и в живота на младия човек, и в света като цяло.

Същевременно то е образование, което помага да се усвои компетентността за конструиране на собствения свят и за участие в конструирането на света около нас заедно с другите; за придобиване на компетенции за участие в създаването на нов тип социална среда – основана на повече справедливост в разпределението на ресурсите и на богатата, при която има сливане на индивидуалните и групови интереси, където екологичните интереси имат приоритет, където повече се постига с по-малко ресурси и средства, където отделният човек е с увеличаващ се контрол върху живота си и върху своята среда.

Не на последно място новото образование е образование за бъдещето, което преодолява фокуса към миналото, индустриализма, националната държава и е обърнато към бъдещето, към глобалния свят, към новите форми на знание, към новите начини за организиране на знанието, както и новите начини за обучение и учене.

То е образование, което изследва връзките, от които е изтъкан съвременният свят; както и образование, което учи на критическо мислене и отношение към света, образование, което предполага изграждане на нагласи за участие, за активизъм, за включеност в света. То не само развива личността на младия човек, но и го обвързва с практиката. Това е образование, основано на проектна дейност, при и чрез която изследването, разбирането на света е проект и търсенето на своето място в този свят е също такъв проект. То е и образование за преживяване на собствената човечност чрез изследване и разбиране условията на собственото съществуване и същевременно развива нагласи на солидарност, сътрудничество, оказване на помощ на хората, различни от младия човек.

Образование и развитие

Идеята за развитието е дълбоко вградена в съвременния свят и без нея просто бихме били загубени в промените, не бихме имали пунктове, към които да съотнасяме, да сравняваме и по този начин да подреждаме света. Поне досега идеята за развитие и самото развитие се свързва с увеличаване на благосъстоянието, с повишено чувство на безопасност от природните явления, с намаляване на проблемите, които стоят пред човека и обществото. Това е идея на рационализма, за възможното овладяване на света, на конфликтите и противоречията, за справяне с проблемите.

Затова и процесът на глобализация, която обединява или обхваща света, поставя по нов начин проблема за развитието. Глобализацията е другото име на процес на развитие на света като цяло. Не развитието на едно или друго общество, на една или друга обществена форма (строй), а развитието на света като цяло, общите процеси, определящи това развитие.

През 90-те години, когато глобализацията на света се развива ускорено, стават популярни теории за социалното развитие като теорията на основните потребности. С нея, освен че цел на развитието е личностното развитие и реализация на човека, се търсят специални средства за преразпределение на печалбите, а самата теория се основава на идеите и на правата на човека и на социалната справедливост. Развитието се определя като разширяване възможността за избори и развитие на способности.

Холистичният модел на развитието се основава на шест принципа: екологична устойчивост, социална справедливост, икономическа ефективност, демократично участие, културно разнообразие, международна отговорност. (7)

Концепцията за устойчивото развитие е тази, която съсредоточава и обединява всички подходи, отчитащи социалните фактори на развитие. Както се посочва в Декларация на Генералната Асамблея на ООН от 2002г. „Устойчивостта и устойчивото развитие са свързани с начините на мислене за света и за формите на личностна и социална практика, които водят до:

- Етични, овластени и личностно реализирани индивиди;
- Общности, изградени на ангажирано сътрудничество, толерантност и справедливост;
- Социални системи и институции, които са открити, прозрачни и участнически
- Екологични практики, които оценят и поддържат биоразнообразието и животоподдържащите екологични процеси.

Съгласно теорията за устойчивото развитие е необходимо установяването на култура на устойчивост чиито основни цели могат да бъдат достигнати чрез глобално образование за развитие:

- Зачитане достойнството и правата на всички хора по света, и посвещение за междупоколенческа отговорност
- Уважение и грижа за по-големите общности на живота в цялото им разнообразие, което включва защита и възстановяване на екосистемите на Земята;
- Зачитане на културното разнообразие и посвещение за изграждане на локална и глобална култура на толерантност, ненасилие и мир.” (8)

Новите теории за развитие са обусловени от утвърждаването на демокрацията в световен план (а принципите на съвременната демокрация далеч надхвърлят простото осъществяване на идеите на икономическия либерализъм), както и от развитието на системата за правата на човека, която се утвърждава нормативно в по-голяма част от страните, и в която е заложен по-широк поглед към развитието (развитие на основата на удовлетворяване на основни потребности на всички; развитие надхвърлящо тесния икономически подход; развитие , отчитащо реализацията на икономически, социални и културни права наред с политическите и гражданските).

При алтернативните теории за развитието се задават нови въпроси - какви са целите на развитието, какво представлява нормата в процеса на развитието, кой е субект на развитието, с какви методи трябва да бъде осъществявано развитието, какво става с бедността, с безработицата, с неравенствата при осъществяването процеса на развитие?

Пример за това е определението на човешко развитие на ЮНДП като „процес на разширяване на човешките възможности, който дава възможност всички индивиди да се наслаждават на здравословен и дълъг живот, да бъдат образование и да имат достъп до ресурси необходими за водене на достоен живот”. (9)

В Декларацията на Хилядолетието на Генералната Асамблея на ООН, приета на 52 сесия на организацията на 18 септември 2000 г. се подчертава: „ Ние вярваме, че ключовото предизвикателство, пред което се изправяме днес, е да се осигури глобализацията да се превърне в положителна сила за всички хора. Докато глобализацията предлага големи възможности, нейните ползи са неравно разпределени, както и цената за осъществяването ѝ. Ние признаваме, че развиващите се страни и страните с икономики в процес на преход срещат големи трудности като търсят отговор на това предизвикателство. Така, само чрез широките и устойчиви усилия да създадем споделено бъдеще, основано на нашата обща човечност в цялото ѝ разнообразие, може глобализацията да стане напълно включваща и справедлива. Тези усилия трябва да включват политики и мерки на глобално равнище, които съответстват на потребностите на развиващите се страни и на икономиките в процес на преход и са формулирани и приложени с тяхното ефективно участие”. (10)

Глобални проблеми

Светът е това, което смятаме, че е. Може да определим нашия свят чрез поставянето на проблемите, които стоят пред него. Процесът на глобализация може да бъде определен и като процес на осъзнаване на общите измерения на нашия свят. Човечеството е наистина глобално, защото за първи път в неговата история жителите на планетата съвместно в мирно време се опитват да определят главните проблеми на света и търсят, предлагат и реализират начини за тяхното решаване. “Днес, повече от когато и да е в историята, бъдещето на човечеството се оформя от проблеми, решенията на които е извън възможностите на която и да е нация”. (11)

Този глобален свят поражда и визиите за своеобразно ограничаване на мотора на глобалността – развитието, за необходимостта от нулев растеж поради намаляването и изчерпването на ресурсите. Глобализирането се оказва физическо запълване на отесняващата планета. Проблемът е в достигането на предели – на неограничавано нарастване на населението, на изчерпване на наличните ресурси, на унищожаване на средата. Глобализирането на света го изправя пред необходимостта от отваряне – към заемане на нови пространства, към откриване на нови хоризонти перспективи, към търсене на развитието извън очертаните от проблемите граници. Крайният и същевременно неудържимо променящ се свят се превръща в дом за човешката раса – дом, в който тя търси невъзможен за постигане ред, търси сигурност, търси по-добри условия за живот (а в най-песимистичната версия – условия за оцеляване). Излизацията от джунглата на междучовешките и междудържавните отношения и проблеми свят, търси своя обществен договор, който трябва да бъде адекватен за неговата глобалност. Важна част от този глобален договор е постигането на съгласие за глобалните проблеми и за глобалните решения.

„Глобален проблем е всичко, което променя или вреди на Земята”.

Така има съгласие, „че глобалният проблем – засяга много хора от различни страни; че е важен пряко или непряко за повечето страни; че често е споменат като такъв от ООН и че този проблем изисква глобален регулиращ подход, нещо, което не е по силите на нито едно правителство или не може да бъде оставено на свободната игра на пазара”. (12)

В глобалността и всеобхватността на проблемите и в тяхното решаване ние се конституираме като човечество, защото дефинирането на глобални проблеми означава и търсене на глобални решения, глобални обществени

блага, глобално управление, глобална защита. Процесът на тяхното решаване изисква не само обединение на усилията на отделните страни, но и нови отношения, промени във функционирането на различните системи и най-вече на света като цяло. Опитът за справяне с проблемите показва ограничеността на сегашната ни система (или по-точно системи) – политическа (с основен елемент националната държава), икономическа, социална, културна. Ако досега двигателят за развитието е главно решаването проблемите в дадената общност, в националната държава, днес проблемите стават глобални – те засягат глобално хората и изискват общи отговори и усилия.

Както споменава Мануел Кастел: „критичните проблеми, обуславящи всекидневието на хората и на правителствата, са породени и оформени от взаимозависими сили, които излизат извън сферата на страните, определени като територии под суверенитета на дадена държава. При такива условия ред процеси конституират новия пейзаж на глобалната политика. Съществува нарастваща пропаст между пространството, където проблемите са определяни (глобално) и пространството, където проблемите са управлявани (националната държава).” (13)

Днес за разлика от периода на изграждането на нациите е несравнимо по-силна ролята на технологиите, както и развитото технократско съзнание – идеята, че проблемите на света могат да бъдат решени чрез наличните технологии или чрез развитие на науката.

Процесите на изграждане на общи пазари, общи институции и общи културни и информационни мрежи са твърде напреднали. В известна степен светът е по-еднороден с преобладаването на демократичната форма на управление, която създава обща основа за решаване на проблемите – демократични начини за взимане на решение, за отчитане на интереси.

Изграждащото се глобално гражданско общество на основата на развита глобална чувствителност и глобално съзнание е и нова сила за натиск за търсене на глобални решения.

Днес взаимосвързаността между обществата и общностите е далеч по-силна и е все по-повсеместно осъзнавана в един свят, където заплахите за оцеляване са твърде реални.

Проблемите се решават взаимосвързано, доколкото това е възможно, обединяват се усилия, а в процеса на решение се отчитат интересите на различни страни и се избягва едностранно решение на проблеми. Проблемите се решават като се отчита влиянието върху природната среда, върху отношенията между хората, заплахите и шансовете за развитие на едни или други общности. Създаването на механизми за общо решаване на проблемите (колкото и вътрешно неравностойни и все още неразвити да са те), е също гаранция за устойчивост. развитието на технологиите и на

информационните технологии създава условия за успешно решаване на проблемите.

В политически план новост е възникването на глобални движения за решаване на проблеми като екологичните, за справяне с бедността, с конфликтите, с неравенствата. Развива се модел за решаване на глобалните проблеми, при който страни са създаваните международни институции, държавите, организациите на бизнеса и на глобалното гражданско общество.

По този начин процесът на решаване на глобалните проблеми е масов процес, не се ограничава в тясно експертни или политически кръгове. Дори включването на повече хора в този процес е гаранция, че той има шансове за успех. В този смисъл е ключова ролята на глобалното гражданско общество, чрез което се осъществява и гарантира общият интерес и се предотвратява опасността проблеми да бъдат решавани само в името на национални интереси или на интересите на бизнеса.

Самото ангажиране в решаването на проблемите, в цялостния процес – дефиниране, разпространяване, изследване, търсене на решения, постигане на съгласие за решението, разработване на план за действия – развива глобалната чувствителност, глобалното съзнание, съпричастността.

Глобалните проблеми са и локални проблеми. Справянето с глобалните проблеми се осъществява на всички равнища, но е най-вече на местно равнище. Поради това е необходимо активното включване на всички – например, проблемът със замърсяването. В този смисъл участието в решаване на глобалните проблеми е и ново измерение на гражданството, превръщащо се в глобално гражданство.

Съвременният свят се превръща в среда за решаване на проблеми, а изграждането на култура за решаване на проблеми е неотложна задача най-вече на образованието. Самото дефиниране и поставяне на проблемите пък се улеснява от глобалните медии- т.е. не е възможно затаяването, пренебрегването на проблем от огромно значение.

Глобалните проблеми са както и правата на човека. Те са универсални - засягат всички; неделими – не може да решаваме един за сметка на друг и трябва да се решават като се отчита свързаността им; неотчуждаеми – не е възможно да пренебрегваме съществуването им и да избягваме тяхното решаване. Глобалните проблеми предполагат необходимостта от общи отговори, сътрудничество, съгласуваност на действията на институции на най-различни равнища.

Другата нова обединяваща идея при решаването на проблеми е идеята за солидарността и идеята за отговорността.

От идеята за отговорността за миналото, за възникването и развитието на даден проблем се преминава към идеята за отговорността в процеса на решаване на проблема, която е по-практическа. Подобна е и идеята за солидарността при решаването на проблемите, за съвместните усилия или

за осигуряване на защита на групите или общностните в неравностойно положение, които понасят тежестта на глобалните проблеми, а често и тежестите при решаването им.

Решаването на глобални проблеми изисква и осъществяването на глобална справедливост. Само така се дефинира по-ясно проблемът за отговорността, а страните се ангажират в решаването на проблема. Днес светът, макар и бавно, изоставя идеята за едностранно намиране на решения. Глобалната справедливост е в основата на целево действие, което намалява неравенствата и води до по-балансирано разпределение на шансовете по цял свят. Глобалната справедливост означава напускането на тесния фокус на общността или нацията и търсенето на изграждането на справедлив световен ред, на многостранни действия за притъпяване на настоящите неравенства, което ще доведе до подобряване глобалното добруване и стабилност.

Най-добра илюстрация за решаването на глобални проблеми или за проблемния подход към развитието на света са Целите на хилядолетието за развитие. Тъй като на тях се спираме на отделно място, тук е важно да се отбележат нещата, свързани с глобалните проблеми.

Целите на хилядолетието са очертаване и поставяне на цели за решаване на няколко от глобалните проблеми на човечеството.

Самото им приемане в началото на новото хилядолетие е добра метафора за новата фаза на световното развитие. За пръв път с единодушие ръководителите, а следователно и народите на страните-членки на ООН, формулират и поставят за решаване на глобални проблеми и определят конкретни цели, постигането на които в измерим период от 15 години ще бъде крачка за решаване на проблемите. Самите проблеми не са поставени за решаване в целостта им, а само някои важни техни страни. Приоритетните проблеми представляват конкретен дневен ред на обединеното човечество и се изготвя план за осъществяването им. Човечеството като цяло рефлектира върху своята съдба, започва да се отнася сериозно със себе си. Търсят се решения на световни проблеми в рамките на реалното, на практически възможното и се изготвя механизъм за осъществяването.

Винай Бхаргава, икономист от Световната банка определя проблемите в пет групи:

Глобални проблеми – Глобална икономика, международна търговия, финансова стабилност, бедност и неравенства, облекчаване на дълга, международна миграция,, осигуряване с храна, права на интелектуална собственост;

Човешко развитие – всеобщо образование, преносими болести, извънредни положения породени от бедствия и военни конфликти, глад и недохранване, бежанци;

Околна среда и промени в климата – обезлесяване, достъп до питейна вода, природни ресурси, загуба на биоразнообразие, деградация на почвите, устойчива енергия, изчерпване на рибните ресурси;

Мир и сигурност – разпространение на оръжия, въоръжени конфликти, тероризъм, премахване на сухопътните мини, пренасяне на наркотици и други престъпност, разоръжаване, геноцид;

Глобално управление – международно право, многостранни договори, превенция на конфликти, реформа на системата на Обединените нации, реформа на международните финансови институции, транснационална корупция, глобални договори, права на човека. (14)

Изследването на глобални проблеми е в основата на глобалното образование. Джилда Уилър посочва, че „като се доближават до глобалните проблеми от една системна перспектива, ние помагаме на учениците да създадат свят, който да представя техните най-високи очаквания. От всеки от нас, и индивидуално и като общност, зависи изборът и предприемането на действия за създаване на бъдещето, което искаме и за нас и да бъдещите поколения” (15) Запознаването, изследването на глобални проблеми буди интерес, фокусира вниманието и умовете на младите хора, помага им да разберат тяхното влияние върху живота им, и ги мотивира, за да могат да участват в дейности за изграждане на устойчив свят.

Глобалните проблеми дават възможност на младите хора за среща с реалния свят и неговите предизвикателства, повишават рефлексивността им, развиват социалната им чувствителност и социално критическо мислене и им помагат да поставят под съмнение много митове или неща, които те приемат за даденост и в собствения си живот и в живота на обществото, в което те навлизат: като начини на поведение, потребителство, развлечения, социална ангажираност, солидарност, отговорност.

Младите хора изследват проблемите като ги съотнасят с правата на човека – т.е. чрез проблемите те се учат на правата на човека, стават чувствителни към тяхното нарушаване и се запознават или изследват начини за реализирането им, познават света на демокрацията и на правата на човека.

Работата по проблемите показва несправедливия характер на съвременния свят и по този начин не само утвърждава у младите хора посочва начини за постигането им – чрез преосмисляне на отговорно собствено поведение, чрез ангажираност в различни каузи на развитието.

Глобално образование и социална справедливост

Основният принцип на социална справедливост е „справедливо разпределение на ресурси, които да осигурят че всички имат пълни шансове за личностно и социално развитие”, както и правото и възможността на всички да се възползват по равно от ресурсите, дадени от обществото и от природата. Основният проблем на общество, където е осъществен принципът на справедливостта е не самото разпределение на ресурси, а осигуряването на равни шансове и възможности на членовете на това общество.

Глобализацията е уникален процес на интензифициране и на транспланетарност на връзките между хората. Този процес променя света и цялостната природа на отношенията между хората и между институциите. Както видяхме в предишната част, посветена на идеята за социалното развитие, каквито и нови модели на развитие да се предлагат при всички тях се стига до едно и също заключение – необходимо е ново регулиране отношенията между хората, между групите хора, между народите, държавите, а сегашната ситуация се окачествява почти от всички като нечестна, потискаща, унищожяваща човешки съдби, пораждаща страдания.

Така в периода след Втората световна война се развива в цялостна система идеята за правата на човека със стремежа в миналото да останат войната и насилието, с посланието, че в един почти унищожен свят започваме да градим нови отношения между хората на основата на вярването, че всички сме с равни права, че трябва да имаме равни шансове, както и свободата да правим своите избори, но и задължението да не нарушаваме тези права.

Днес повече от 60 години след Всеобщата декларация за правата на човека трудно може да си представим свят, който не е регулиран от идеята за правата на човека. От Всеобщата декларация следват принципите за поставяне на отделния човек в центъра на всяко действие, намерение, политика, зачитане на човек и достойнството му, толерантност, сътрудничество, недискриминация, оказване на помощ на хората в неравностойно положение и на тези с нереализирани права.

Същевременно осъществяването на тези права продължава да бъде отказвано на милиарди хора. Направена е първата стъпка в новото развитие на човечеството, но общество, което е включило правата на човека в законите си и не ги реализира, продължава да е несправедливо.

В един от многобройните документи- визии на представители на загриженото човечество „Нашето глобално съседство”, се казва: “Да бъдем глобални съседи изисква нови начини за възприемане един друг, както и нови пътища за живот... Най-важната промяна, която хората могат да направят е да променят начина си на възприемане на света.. да променим нашият основен ъгъл на виждане и всичко ще се промени –

нашите приоритети, ценности, съждения, стремежи. Ние вярваме, че действието да се подобри глобалното управление да се справи със съвременните предизвикателства, може да бъде подпомогнато от общо посвещаване на набор от ключови ценности, които могат да обединят от различни културни, политически, религиозни или философски произход..това ще даде основа за преобразяване на глобалното съседство основано на икономическа размяна и на подобрени комуникации в универсална морална общност, в която хората са свързани заедно с нещо повече от близост, интерес, идентичност или семейство”. (16)

Глобалната справедливост изисква и утвърждаването на глобална етика – за това какво е добро и какво лошо, постигането на общи съгласия в тази област „ Нашето ново взаимозависимо глобално общество с неговите забележителни възможности да свързва хората по цял свят, ни дава материална основа за нова етика...ако революцията в комуникациите създава глобална публика, ние трябва да оправдаем нашето поведение към целия свят.” (17)

Декларацията за хилядолетието на Генералната Асамблея на ООН от септември 2000г. посочва.

„ Ние смятаме дадени фундаментални ценности да са в основата на международните отношения в 21 век.

- Свобода. Мъжете и жените имат правото да живеят живота си и да възпитават децата си в достойнство, свободни от глад и от страха насилие, потисничество или несправедливост. Демократичното и участническо управление , основано на волята на народа, най-добре осигурява тези неща.
- Равенство. На никой индивид или нация не трябва да бъде отказвана възможността да се облагодетелства от развитието. Равните права и възможности на мъжете и жените трябва да бъдат осигурени.
- Солидарност. Глобалните предизвикателства трябва да бъдат управлявани така, че да разпределят честно цената и тежестта им в съгласие с основните принципи на социалната справедливост. Тези, които страдат или , които се облагодетелстват най-малко, заслужават помощ от тези, които печелят най-много.
- Толерантност. Човешките същества трябва да се уважават при цялото разнообразие на вярвания, култури, езици. Различията в и между обществата не трябва да бъдат потискани или да се изпитва страх от тях, а да бъдат ценени като ценни активи на човечеството. Трябва да бъде развивана култура на мир и диалог между всички цивилизации.
- Уважение към природата. Трябва да бъде проявено благоразумие към всички животински видове и природни ресурси в съгласие с

правилата на устойчивото развитие. Сегашните неустойчиви модели на производство и потребление трябва да бъдат променени в интереса на нашето бъдещо добруване и това на тези, които ще дойдат след нас.

- Споделена отговорност. Отговорност за управление на световното икономическо и социално развитие, както и на заплахите за международния мир и сигурност, трябва да бъде споделена от нациите на света и трябва да бъде упражнявана многостранно. Като най-универсална и най-представителна организация в света ООН трябва да изпълнява централна роля.” (18)

Демократичното общество е средата за реализиране на модерната идея за справедливостта. Преди всичко това е идеята за политическа справедливост, а не справедливост с произволен характер. На второ място тя се основава на идеята за равенството в политически смисъл, за равните права, която се разширява в политическата, социалната, културната области. На трето място справедливостта е свързана с идеята за осигуряване на равни шансове. Така разбираната справедливост предполага установяването на договорни отношения между членовете на отделните общности, както и между членовете на глобалната общност. Затова в глобален план идеята за глобална справедливост ще може да се осъществи при цялостна демократизация на света.

Глобално образование и идеята за глобално гражданство

Цел на гражданското образование, а и една от основните цели на съвременното образование е превръщането на младия човек в гражданин на своята държава. Този процес включва придобиването на знания за обществото и за правилата, съгласно които то функционира; придобиването на нагласи и компетентности за живот с другите в рамките на обществото и изграждането на съответната ценностна система.

Съгласно Станфордската енциклопедия на философията гражданинът е член на политическа общност, който упражнява права и приема задълженията на членството. Два модела на гражданството по различен начин разглеждат тези измерения. Либералният модел, набляга на защитата на гражданина от закона, а гражданството е „важна, но случайна идентичност, а юридическият статус е част от всекидневния живот.” Републиканският модел поставя ударение на политическото измерение на гражданството, на участието в управлението. Така гражданинът „се явява или като първичен политически агент или като индивид чиито частни дейности му оставят малко време или го потикват да се ангажира в политиката, като поверява законотворчеството на представители.”(19)

По-важна за съвременното е концепцията на демократичното гражданство, която се утвърждава във все повече национални общности. Самата идея на демократичното гражданство е позитивна, основана на доброволно приемане на принципи и норми; на изграждане на връзки не само на принадлежност, но и на участие. То преодолява тесните граници на рода, класата, професионалната общност, създава далеч по универсално и обхватно чувство на общност и по-многопластово чувство на принадлежност. Както отбелязва Юрген Хабермас „ само демократичното гражданство, което не се затваря по даден обособен начин може да павира пътя към глобалното гражданство... държавното гражданство и световното гражданство оформят континуум чиито контури стават поне видими.” (20)

Глобална чувствителност Новостта на глобалното образование е, че поставя младия човек в рамките на съвсем друго пространство. Това не е познатото пространство на местната среда или националната пространство, а неопределеното, неясно, нееднозначно пространство на света. То дава несрещана досега перспектива на света във всичките му измерения в развитие, която е далеч по-динамична и обещаваща от статичната, позната перспектива на нашия национален свят и пространство.

„Глобалното съзнание е способност да съпоставяме себе си и хората, обектите и ситуациите, с които влизаме в контакт, с по-широката матрица на заобикалящия свят... Глобалното съзнание поставя Аз-а на глобалната ос на съвременното пространство по начини сравними с историческото съзнание ни слага по оста на времето.” (21)

Гарднър стига до хипотезата, че **индивидите имат повече или по малко стабилни форми на глобално съзнание**- т.е. особени начини на разбиране на променящия се свят и на своето място в него. (22) За глобалното образование е изключително важно, че тези схеми се формират в средния и в горния курс, ако има целенасочено образование в тази насока. Ако ли не, това глобално съзнание се формира стихийно и обикновено може да приема най-различни форми на виждания за света или най-често е неосъзнатата смес от различни прости вярвания, митове.

Цел на глобалното образование е да се помогне за изграждането на основите на глобално самосъзнание като се набляга върху информираността и разбирането за глобалните процеси и се изгражда разбиране за взаимните зависимости и обвързаности, за осъзнаване своето място в този свят без да се налагат тесни идеологически граници или рамки.

Важна характеристика на този процес е насочването на младия човек към активно обяснение и разбиране на света за разлика от преобладаващото пасивно разбиране при традиционното образование.

Съдържанието и ориентацията на глобалното съзнание варират по отношение на култури, региони, изглеждат различно в различни среди .

В рамките на Европейския съюз съществува действителен наднационален контекст, който прави по-лесно изграждането на глобално съзнание, отколкото в големите национални държави или в малките изолирани или подвластни на национализма държави.

Глобалното съзнание може да даде кохерентност на разкъсаните индивидуални преживявания и концепции, което вече не е по възможностите на националистическата, класова или родова идеология. Глобалното съзнание дава тази възможност, поставя учещите в обединяващи наративи, които им помагат да видят смисъл от всекидневни развията на планетата, и разширява Аз-а извън тесните граници на тук и сега, помага за разкриването на нови аспекти на идентичността им във връзка с другите и с планетата. Съзнанието за състоянието на планетата изисква разбиране за преобладаващите световни условия, развията, тенденции и проблеми, с които се сблъсква световната общност: растеж на населението, миграции, икономически неравенства, изтощаване на ресурсите, международни конфликти. Необходимо е познаване на глобалната динамика и разбиране на света като взаимосвързана система, съзнание за глобалната промяна. Друго важно измерение на глобалното съзнание е съзнанието за възможността за избор и свързаната с избора отговорност. Проблемите на избор противопоставят индивидите и нациите като съзнанието и знанието за глобалната система се разширява.

Идентичност Глобална идентичност се характеризира с чувство за принадлежност към човешката раса, за усещане и споделяне на проблемите и предизвикателствата, чувство за солидарност и за оказване на подкрепа, за промяна на своето поведение в съответствие с изискванията за живот в общия свят.

Интересно е описанието на Шолте за последствията от глобализацията за идентичността. Той вижда същевременно съществуване или развитие на най-различни идентичности:

- Умножаване на националните идентичности
- Появяване на малките народи и автохтонни групи
- Поява и изявяване в малка скала на регионалните народи
- Усилване на връзките вътре в диаспорите
- Подкрепа за нетериториалните идентичности
- Усилване на идентифицирането с човешката раса
- Възраждане на идентичността, основана на религиозна вяра особено сред движенията, стремящи се към религиозно обновление
- Поява на някои класови идентичности

- Развитие на джендър идентичността особено сред женските джендър движения
- Развитие на расова идентичност особено сред цветните народи
- Развитие на глобална младежка култура
- Нарастване ролята на сексуалната ориентация в процеса на конструиране на социална идентичност и на групова принадлежност
- Усилване на хибридизацията
- Много повече плуралистични и смесени идентичности
- Невъзможност за конструиране по комунитарен начин на групова солидарност.” (23)

Ролята на глобалното образование е важна за развитие на подобни идентичности в ситуация, където индивидът се самоопределя в рамките на непознато широк досега контекст, където прави съзнателни избори на идентификация, където развива множествена идентификация в резултат от различните си роли.

Глобалният гражданин Днес намаляването на ролята на държавата води гражданина към съпреживяване в рамките на местната общност и същевременно в рамките на глобалното – т.е. възниква ново глобално съзнание, определяно от влиянието на глобалните проблеми върху живота в общността, както и от развитието в рамките на света.

Обединението в рамките на Европейския съюз поставя въпроса за придобиване и осъществяване на второ и то наднационално гражданство - европейското. Процесът на европейско обединение включва обща политика, осъществяване на свободите на движения на граждани, капитали, информация, на общи икономически проекти, опити за решаване на проблеми в рамките на цялата общност, изготвяне на общи планове за развитие. Започва процес на европейска социализация, закрепен чрез специални юридически норми, чрез институциите, чрез осъществяване на проекти, чрез засилена мобилност на гражданите. На практика възниква категорията „европейско гражданство” и всеки гражданин на страна от ЕС притежава юридически две гражданства – националното и европейско. Това, което наблюдаваме, е възникването на юридическо гражданство, което означава приемане от страна на гражданина на права, отговорности и задължения, както и от страна на Европейската общност, но то далеч не е така развито и действено като националното гражданство. Що се отнася до другите измерения на гражданството – социални, икономически, културни – те са все още в начална фаза на развитие. В подобна фаза е и развитието на европейска чувствителност, която води към чувство за принадлежност, към изграждане на още една идентификация за европейския гражданин. Въпреки формалното премахване на държавните граници и на продължаващите повече от

пет десетилетия усилия за обединение, националното гражданство остава водеща категория.

Идеята за глобално гражданство е идея на близкото бъдеще, но е важно да си даваме сметка за основните ѝ характеристики.

„Глобалното гражданство е притежаване на знания, умения и разбиране на концепциите и институциите, необходими за да се стане информиран, активен, отговорен гражданин:

Развитие на умения за оценка на информация и за различни гледни точки по отношение на глобалните проблеми чрез медиите и други източници
Учене за институциите, декларацията и договорите и ролята на групите, неправителствените организации и правителствата при решаването на глобалните проблеми. Развитие на разбиране как и къде се взимат ключовите решения. Оценяване, че възгледите и загрижеността на младите хора имат значение и че са изслушвани, както и възможности за предприемане на отговорно действие, което може да повлияе и да засегне глобалните проблеми. Оценяване на глобалния контекст на местните и на националните проблеми и решения на личностно и на обществено равнище. Разбиране ролята на езика, мястото, религиите, в своята идентичност и в идентичността на другите.” (24)

„Активното глобално гражданство овластява хората да участват в публичните дела, усилва гражданското общество и благоприятства живата демокрация. То усилва активното включване на гражданите и ангажираността им за социална промяна в рамките на техните местни общности. То стимулира чувството за глобално гражданство и съвместна отговорност на глобалното равнище на световното общество”.

 (25)

Така глобалното гражданство в момента има статут на визия, на идеал, на образователна цел, въпреки че не може да се подценява и ролята, която то играе в преобразуванията и отговорите на процеса на глобализация в нашия свят.

Глобално образование – предмет и цели

„Образованието следва да бъде насочено към пълно развитие на човешката личност и към засилване зачитането на правата на човека и на основните свободи. То трябва да утвърждава разбиране, толерантност и дружба между всички нации, расови и религиозни групи и да допринася за дейностите на ООН за поддържане на мира.” (26)

С този документ образованието се определя като глобално. Неговата цел надминава тесните хоризонти на развитието на личността в рамките на общността, нацията или придобиването на умения за справяне с конкретните предизвикателства във всекидневието.

Новото образование не цели изучаването на света като обект, а на света като частица от който е и учещият се, света като място за неговата реализация и развитие.

„Изискванията за обучение и учене в глобалната общност включват четири области:

- развитие на разбиране за биосферата или за земята като система, която е тотално жива или от която ние сме част;
- учене за нашата роля в социалната сфера на израстващата глобална общност с нейните различни култури, перспективи и възгледи;
- разбиране за нашето място във времето, нашата връзка с дълбокото минало и с еволюцията, която предстои;
- морално-духовното развитие на всеки индивид, с отговорност към другите по отношение на цялата земна общност.” (27)

Разбирането за света като глобален изисква и глобално образование.

Затова може и да разглеждаме съвременното образование като опит да намери рамката за учене, за развитие на индивида като част от един глоболизиращ се свят. В този смисъл глобалното образование е нова характеристика и предизвикателство за образованието.

Само така може да разберем и финландския призив за глобално образование :

„Образованието трябва да постави глобалното образование в центъра на ученето, ако ще бъде определяно като качествено образование... Глобалното образование играе ключова роля за подобряването на националните образователни системи, за развитието на учебните програми, за образованието на учители, за подобряването на училищните практики и култура, за развитието на образователната среда.” (28)

В този широк план, който очертава бъдещето на образователното развитие, намираме и ключовите теми на глобалното образование – светът в неговата цялост, взаимосвързаност, светът като процес на развитие, светът като резултат от обединените човешки усилия и действия и мястото на човек в този нов свят, както и придобиването на умения за живот в него.

Глобализацията поставя въпроса отново за развитието на света като цяло. Възгледът за глоболизирания свят предполага разбиране на основните тенденции в неговото развитие и за перспективите му.

Днес, за разлика от миналото, отсъстват големите теории и схеми за развитието, но се разглеждат и изследват различни тенденции в най-различните области на социалния живот, както и в най-различни региони и общности по Земята. Ако приемем, че глобализацията на света е характерна черта на нашето време, то е все по-трудно да се изграждат модели на стабилно или устойчиво развитие в границите на националната общност.

Процесът на демократизация на света и по-лесното изграждане на световен икономически, а и политически ред предпоставят идеи за наднационално развитие. Нарастването на народонаселението и на миграциите, процесът на технологично развитие, процесът на изчерпване на крайните ресурси и процесите на замърсяване на природата определят новите рамки на развитието в глобален план.

В резултат на глобалните развития се утвърждават нови идеи за глобална етика и за реализиране в световен план на принципа за социална справедливост. Засилва се процесът на обединяване на активистите на планетата или на представителите на световното гражданско общество. Оформя се нова, този път не национална, а глобална принадлежност, развива се глобална чувствителност и глобално съзнание, което разглежда развитието като процес, прекрачващ границите на националните общности.

Това съзнание и чувствителност са още повече усилвани от вече глобалните рискове и опасности, които заплашват света и неговите обитатели.

Така може да определим и глобалното образование като образование за световните тенденции и проблеми в развитието или образование за глобално развитие.

Предмет на глобалното образование са развитието на отношенията между хората, между общностите и формите на това развитие, както и принципите и ценностите на човек по отношение на развитието. Това са проблемите и темите, свързани със осъществяването на социална справедливост, за взаимопомощта, солидарността, толерантността, отговорността, като необходими отношения за реализиране на правата на човека.

Друга характеристика на глобалното образование, и в това е неговият нов, активистки характер, е темата за човека в този свят, за неговите действия, умения, начин на живот, но и за неговата отговорност за този свят, за изграждането на активни нагласи, които да го правят като част от промяната (по изказа на Махатма Ганди).

Цел на глобалното образование е изграждането на чувствителност и на разбиране за света, за неговото развитие и проблеми, изграждането на чувство за принадлежност към този свят, за съпричастност с хората, за нашата взаимна зависимост от глобалните проблеми и от глобалните рискове, които влияят върху живота и за необходимостта за изграждането на активна позиция за решаването на тези проблеми.

Това, което ние определяме често като активно гражданство, е цел на образованието, на процеса на социализация в рамките на националното общество. В рамките на света нямаме нито юридически дефинирана глобална общност, нито гражданство. В този смисъл цел на глобалното образование е изграждането на нагласи и компетенции, характерни за

активното гражданство - чувствителност към проблемите на света, разбиране за функционирането на глобалното общество, съпричастност, солидарност, готовност за оказване на помощ на хора в неравностойно положение (с нарушени права), които не принадлежат към нашите общности и мрежи.

В Европа се достига до разбирането за глобално образование като съсредоточаване върху изучаване на глобалните проблеми, изследване усвояване и на основните правни документи, характеризиращи света, познаване и разбиране действието на наднационалните институции, изграждане на нагласи за солидарност, отговорност, оказване на помощ, загриженост, както и търсене на възможности за включване на младия човек в действия, утвърждаващи тези нагласи.

Глобалното образование е в изучаване и разбиране на глобалните проблеми, пред които човечеството се изправя, като се предполага, че в този процес се развива глобално съзнание, изгражда глобална чувствителност и се формира идентичност за общородова принадлежност.

Според Английската асоциация за развитие:

„Образованието за развитие е процес на продължаващо учене - учене за цял живот

- Анализира връзките между „развитите страни от Севера и тези „в процес на развитие” от Юга като помага на хората да разберат връзките между техния живот и живота на хората по света;
- Установява и насърчава общото разбиране на икономически, социални, политически и образователни фактори, които влияят върху живота им;
- Развива умения, нагласи и ценности за помагане на хората да работят заедно, да действат за промени и да имат контрол върху живота си;
- То работи за постигане на по-справедлив и устойчив свят, в който властта и ресурсите са по-справедливо разпределени.” (29)

Цели на образованието за развитие са: „ повишаване на чувствителността и разбирането за това как глобалните проблеми засягат всекидневието на индивидите и обществата, и как всички ние можем и влияем върху глобалното. Да подготви индивида за живот в настоящия взаимосвързан и променящ се свят. Намерението е да се насочват учещите се да разбират проблемите на сегашния свят, да изградят собствено мнение за тези проблеми и да развиват умения да решават тези проблеми. Образованието за развитие поощрява пълното участие на всички граждани в борбата за изкореняване на бедността и в борбата против изключването. То се стреми да повлияе националните и международни политики по отношение на тяхната социална справедливост, устойчивост от икономическа, социална и екологична гледна точка и тяхното основаване на правата на човека.”

(30)

По-важна е връзката на глобалното образование с образованието за устойчиво развитие. „Образованието за устойчиво развитие дава възможност на хората да развиват знание, ценности и умения, за да участват в решения за начина по който правим нещата индивидуално и колективно, локално и глобално, които ще подобряват качеството на живот сега без да увреждаме планетата за в бъдеще.” (31)

Основните концепции на образованието за устойчиво развитие са и концепции на глобалното образование:

- **Разнообразие** – уважение и зачитане на човешкото разнообразие/социално, икономическо, културно/ и на биоразнообразието;
- **Качество на живот**- признаване на глобалната справедливост като основен елемент на устойчивост и че основните потребности на всекиго трябва да бъдат удовлетворени;
- **Взаимна зависимост** – хора , околна среда , икономика са свързани на всички равнища;
- **Гражданство права и отговорности** – признаване значението на поемане на индивидуална отговорност, за да стане светът по-добро място за човек и за другите;
- **Потребности и права на бъдещите поколения:** разбиране на нашите основни потребности и на последствията за потребностите на бъдещите поколения от действията, предприети днес;
- **Устойчива промяна:** разбиране че ресурсите са крайни и че всичко това има последствия за начина на живот и за търговията и промишлеността;
- **Несигурност и внимание:** Признаване, че съществуват ред възможни подходи към устойчивостта и че ситуациите постоянно се променят като има потребност от учене за цял живот и гъвкавост.

Елементи на глобалното образование

Както подчертава Дейвид Хикс може да се определят няколко елемента на глобалното образование:

- „проблеми – равенство/неравенство, справедливост/несправедливост, конфликти/мир, околна среда грижа/ щети, отчуждение/участие;
- пространствено измерение – изследване на връзките глобално-локално, които са във връзка с проблемите, изследване на природата зависимост/независимост;
- времево измерение – връзката между минало/настояще и бъдеще, отношение между общество-природа;
- измерение на процеса – върху което набляга педагогиката на участието и преживяването, която изучава различните ценности

перспективи и води до политически осъзнато локално-глобално гражданство;

- измерението на властта – отношението на перспективното съзнание и властта, която някой притежава локално или глобално.” (32)

От по-друг ъгъл английската Асоциация за образование за развитие посочва в своите документи осем измерения:

- **„ Взаимна зависимост:** разбиране как хората, местата, икономиките и околната среда са неразривно свързани и че изборите и събитията имат отражения на глобална скала;
- **Решаване на конфликти:** разбиране на природата на конфликтите, тяхното влияние върху развитието и защо има необходимост от решаването им и постигането на хармония;
- **Устойчиво развитие:** разбиране на необходимостта да се поддържа и подобрява качеството на живота сега без да се нарушава планетата за бъдещите поколения;
- **Права на човека:** знания за правата на човека включително за правата на детето;
- **Социална справедливост:** разбиране значението на социалната справедливост като елемент и на устойчивото развитие и за подобреното благосъстояние на всички хора;
- **Разнообразие:** разбиране и зачитане на различията и свързването им с нашата обща човечност.
- **Ценности и възприятия:** развитие на критическо оценяване на представянето на глобалните проблеми и оценяване на ефектите, които те имат върху човешките нагласи и ценности.” (33)

Центърът „Север-Юг” към Съвета на Европа разглежда глобалното образование: „ като холистично образование, което изследва увеличаващата се взаимна зависимост между локалните и глобалната реалности. То цели развитието на учещи се общности, в които практикуващите са поощрявани да работят кооперативно и да развиват умения за участническо глобално гражданство.

Глобалното образование цели да даде възможност на участниците да се изправят пред световните проблеми. То внася културно, художествено и етическо знание и компетенции в учебните програми, твърде често подчинени на адаптацията на учещите се на изискванията на националния или на международния трудов пазар. Чрез внасянето на тези компетенции , основани на хуманността, то се превръща в процес на индивидуален и колективен растеж, който позволява трансформация и само-трансформация , при която придобиването на оперативни и емоционални компетенции за анализиране и критическо осмисляне на реалността, прави възможно за учещите се превръщането им в активни социални агенти.”(34)

Посочените в това определение характеристики показват новите измерения на гражданското и на глобалното образование: групово учене, учене, основано на опита и свързано с осъществяването на ред дейности; целта учещият да се превърне в агент на промяната; ценностният аспект на образованието, а не само залагането на придобиването на инструментални знания; обвързването на локалното и глобалното, на опита от живота в общността с развитието в глобалния свят.

Глобалното образование възниква в момент, когато социалното образование в училище се диференцира в най-различни направления: екологично образование, межкултурно образование, образование за права на човека, образование за решаване на конфликти, образование за устойчиво развитие. Различните аспекти на социалния живот се превръщат в предмет на развитие на образователни програми.

Самото понятие глобално образование предполага изучаване света не само в неговата глобалност, но и като взаимодействие между хора, принадлежащи към различни култури. Глобализирането на света означава засилено взаимодействие между културите и естествено успешното развитие на глобализацията означава ефективно взаимодействие. Процесите на межкултурна унификация и на развитие на отделните култури предполагат, че младият човек, а и всеки жител на планетата, трябва да придобие компетенции за живот в межкултурна среда, да развие толерантност, разбиране и солидарност, както и умения за сътрудничество.

“Достъпът до глобално образование днес е и необходимост и право. Ако образованието е право, то глобалното образование е също право в нашия свят. Днес човек трябва да се развива като член на голямата общност, колкото и различно да е това развитие в сравнение с развитието в рамките на групата или нацията. Нищо в съвременното образование, разделено на предметни области, не може да подкрепи ефективно това развитие и социализация.

Има само един свят и гражданското образование се опитва да подпомогне развитието на концепция за този единствен свят и за принадлежността към него и да преодолее възгледът за света като Север-Юг и други подобни дихотомии, за да създаде критично глобално гражданство.” (35)

Светът, въпреки деленията, конфликтите, а дори и с тях, става един - необходимо е образование, което преодолява предметните деления и описания на този свят, което подготвя учещия се да го разбере като цяло. Глобалният възглед променя чувствителността и поведението на човека, независимо, че той може да остава затворен в пространствените граници на общността и да преживява в нея своята глобалност.

„Педагогиката притежава трансформационен потенциал за еманципация на хората с цел създаване на по-справедлив и устойчив свят..

Гражданското образование трябва да допринесе за прилагането на еманципиращо образование по цял свят и в средата на формално и в средата на неформално образование.” (36)

Как да се утвърждава глобалното образование?

Очевидно водещ трябва да е междупредметният подход. От друга страна ще бъдат взривени предметните деления, навлиза се в други предмети, други области на знание. От гражданското образование – методологията, диалогът, центрирания върху участника подход, проектната дейност, обсъжданията, фокусирането върху проблемите в местната общност и в обществото, фокусът върху ценностите-справедливост, отговорности, лична неприкосновеност, власт. В този смисъл глобалното образование е разширено гражданско образование, прилагащо принципите му върху по-широко пространство. Същевременно глобалното образование е нова област, надхвърляща познати категории (националните и на общността) като развитие на глобална чувствителност, съзнание, навлизане в непознати води.

От социалните науки се взимат знанията за света, картината на света, разбирането на света и затова се обръщаме към историята, към социологията, към икономиката.

Някои смятат, че „Глобалното образование не привнася ново съдържание, но обогатява концепциите и съдържанието на всички предмети и области на образование, свързани с глобалното развитие като разширява техните измерения.” (37)

Новото съдържание е глобалното измерение на процесите, на отношенията, глобалният поглед към света, глобалните опасности и рискове, глобалните връзки, глобалната справедливост, солидарността, но и личната отговорност за този свят, отношението на учещия се към света – всичко това го няма в образованието досега.

Друга особеност е особеността на фокус на така определяното глобално образование „Знанието за процеса на глобализация и за развитието на световното общество – фокусите на глобалното образование са социалната справедливост и устойчивото развитие, които дават жизнени шансове на всеки. Следователно областите на съдържание от които глобалното образование може да извлече теми включват главни въпроси като условия на живот на местно равнище и в други части на света, многокултурни общества, социални, политически, икономически и културни контексти, структурно и пряко насилие, взаимозависимости между регионите, страните и континентите и ограничени природни ресурси, информационното общество и медиите.” (38)

Така очертаното глобално образование е основано на политиката, организирано около основни ценности и права на човека, на законите, на значението и зачитането на разнообразието, на диалога между културите, на взаимната зависимост и на необходимостта от устойчиво развитие от

гледна точка на обществена, икономическа и околна среда. То е образование, ангажирано с бъдещето, което поставя в центъра правата на човека, общите блага и устойчивостта.

Затова глобалното образование не може и да не бъде визионерско и да носи заряда на оптимизма така необходим за преодоляване превратностите на съвременния свят, и за това учещите се да се превърнат в граждани на този свят.

Глобалният учител

“Учител, който не е глобален гражданин и глобален учещ се, не може ефективно да преподава глобално образование...ще му бъде трудно да практикува глобално образование, основано на етиката на солидарността.” (39)

Появата на глобалното образование или на идеята за глобално образование изостря чувствителността ни към образованието и към учителя. Изострената чувствителност още не е познание и разбиране . Ролята на учителя в този нов свят е неясна, често нито той знае какво иска, нито ние знаем какво да очакваме и да изискваме от него.

Класическата роля на учителя е водач в света на знанието. Но тази роля - с развитието на науките, на средствата за масова информация, на всеобщото образование, с увеличаващата се роля на родителите като въвеждащи децата си в света, с нарастващата самостоятелност на младите хора – е все по- рутинна и незабележима.

Ако не учителят и ако не образованието, кой ще води, социализира, младия човек? Да оставим всичко на медиите, на информационните вълни е да се откажем от бъдещето или от идеята, че образованието може да управлява и нашия живот и живота на общността?

Светът е различен; настъпва другият виртуален свят, далеч по-могъщ и вездесъщ от света на книгите; различно е знанието, необхватно, но и потикващо хора и общности да се обединяват с помощта и в името му, различни са хората. Различна е и идеята за света. За пръв път започва да се налага идеята за обединяване, и наглед на противоположната ѝ - за естествеността на разнообразието, както и производните им идеи за солидарността, взаимопомощта, толерантността.

Различна е средата – светът навлиза в училище, в живота на учителя и на ученика далеч по-властно и по-неограничавано от преди.

Различни са децата - частичка от този свят, а същевременно по-свободни по-неограничени, по-изпълзващи се при опитите за въздействия и по-трудни при усилията ни да общуваме и да учим.

Иска ни се глобалният свят да е изграден върху глобални ценности, но те стават все по-трудни за разбиране и за следване в живота ни. Едно е да обединяваш чрез ценностите или да затваряш с ценностите един малък

свят и поведения в общността, друго е да го правиш в абстрактното и често невъобразимо пространство на глобалността.

Днес мислим другояче за глобалния свят. Той не е абстракция, предмет или процес, който трябва да изследваме и разберем. Глобалният свят е това, което ние правим от и със света. Той е мечта, идеал, но и постоянна и всеобхватна практика, насочена идея, която се осъществява навсякъде и по всяко време. Ние конструираме света, виждаме как нашите действия променят очертанията му. Освобождаването от властта на съдбата или на хаоса, е невъзможно без образование. Дизайнът на света е плод на действията, на мислите на образовани изследователи и граждани.

Едно е да бъдеш учител и водач в стандартизирани, очертани области и съдържания като география, история, друго е в един едва сега разбиращ целостта си, крайността, но и неопределеността и неустойчивостта си свят.

Глобалното образование дава шанс (както и гражданското образование) да преоткрием, да преизмислим образованието.

„ Устойчивото развитие може да предложи споделения език на надеждата и на възможностите, тъй като предполага широк кръг от алтернативи. Неопределеността, а не редът става водещ принцип на педагогиката, в която различни възгледи, възможности и различия, са открити като част от опита да се прочете бъдещето с условности, а не от гледната точка на водеща нарация, която залага, а не проблематизира специфичните понятия на работата, прогреса, институциите.“(40)

„Като образователен процес образованието за устойчиво развитие търси на първо място да развива такива рамки на ума (рамка на устойчивост – б.а.), а не положителни нагласи и поведения, не да осъществява показатели на устойчивостта и да поднася „релевантно“ знание, както е заложено в политическите документи. То изисква учителите и учещите да бъдат отворени и ангажирани с комплексността и със значението на нещата...“ (41)

Всичко това предполага и нова роля или появата на глобален учител, с нови компетенции, отговорности, така както в миналото отпращащият се в далечните или в неоткритите пространства се е нуждаел от качества, умения, и е будел очаквания, различни от тези на уседналите в затворената общност хора.

В основните насоки за глобално образование на Център Север-Юг на Съвета на Европа се отбелязва: „ главна роля на глобалния преподавател е да помага на хората да разбират света. Той трябва да познава главните проблеми и поне един от тях в дълбочина; да познава международните политически институции и тяхната динамика; да разбира главните теоретични модели, концепции и идеологически подходи към световната политика; да помага на хората да мислят критично за собствените и тези на другите твърдения и умствени модели; да помага на хората да намират и да

оценяват информация за главните проблеми и перспективи; да окуражава хората да развиват познание и умения за да развиват ефективни действия като граждани”. (42) Нека забележим с каква лекота се нахвърлят изисквания към учителя. От една страна се залага съществуването на огромни когнитивни компетенции, даващи възможност за познаване и разбиране на света, а от друга – социални компетенции не само да учи хората, но и да им помага „ да развиват ефективни действия като граждани”!

По-различни, но не по-малки са изискванията към учителя по образование за развитие на Асоциацията за образование за развитие: солидно знание за широк кръг глобални проблеми, комбинирано с трайно посвещение към разширяването на това знание; практически опит за развитие и адаптиране на местни и глобални материали, за да се повиши чувствителността за развитието. Учителят трябва още да поддържа баланс между екологично, социално, политическо и икономическо; да моделира ценности; да свързва глобално и локално и национално; да осъзнава отношенията на власт в международните отношения; активно да се противопоставя на евроцентристкото мислене. (43)

Изброихме толкова изисквания към глобалния учител и е очевидно колко непосилни са те за постигане. Все още в повечето страни глобалното образование не е част от учебните програми, няма учители по глобално образование и следователно нито се говори за подготовката им, нито за това какви трябва да бъдат компетенциите им. Постулираният товар на изискванията към глобалния учител е по-скоро очертаване на желаното или на идеалния тип учител, а до нормативното институционализиране на тази роля ще мине дълго време.

Глобалното образование, а с него и глобалният учител възникват в момент, когато се преформулира цялата концепция за образование и за ролята на учителя. По-точно е да кажем, че не изискванията към учителя са прекомерни, а ние по-скоро ги отнасяме към не към съвременния учител, а към учителя от бъдещето.

Това е и първата дилема в учителската роля на глобален обучител. Изискванията и очакванията към него са твърде високи до степен, при която той трудно може да им отговори. В самата професионална съдба на учителя по глобално образование се вгражда глобалността на света с неговите проблеми. Той учи за тях в свят, в който информацията протича по други и по-важни канали за ученика, в който училището губи ролята си на основен източник на знания, за изграждане на нагласи, за утвърждаване на ценности.

Очертаването на кръга от компетенции за глобалния учител, ако и да е определяне измеренията на дейност и реализация на учителя от бъдещето, не е абстрактен проблем. Глобалното образование не е възможно да бъде осъществявано от традиционния тип учители или от учители случайно

изпълняващи тази роля – поради нови учебни програми, поради възможност за заетост.

Затова трябва да бъдат очертани идеалните изисквания, когато тази професия се появява и утвърждава със съзнанието, че макар и неосъществими в целостта си, тези изисквания дават посоката на професионално, а и на личностно развитие, защото както се вижда и от изискванията, глобалното образование още веднъж напомня за вграждането на личността на учителя в професията.

Компетенциите дават възможност да подредим малко обърканите изисквания и очаквания към глобалния учител. Все още днес отсъства задълбочено изследване на компетенциите, твърде много са повторенията, общите определения и така евристичната стойност на определяне на учителската подготовка и квалификация чрез компетенциите е много малка. При глобалното образование е нов предметът – глобализиращият се свят в процес на развитие и в търсене на , на устойчивост на различните равнища (местно, национално, глобално). То доста наподобява гражданското образование, но рамките на учене и преподаване са по-широки, взаимодействията далеч по-мощни и което е важно, ако при гражданското образование гражданинът е исторически формирала се категория в рамките на националното общество и има съгласие за ролята и характеристиките на учителя по гражданско образование, както и в много голяма степен са изследвани и ясни характеристиките на националното общество – правни, социални, икономически, културни. При глобалното образование нито има яснота за глобално гражданство, нито за самото глобално образование, нито за учител по глобално образование, нито пък самият предмет– глобализиращият се свят е описан и систематизиран, което би помагало разбирането му.

Предложените по-долу компетенции са на основата на различни идеи и разработки (44),(45). Те по-скоро са опит да се очертае структурата на компетенциите, а следователно и квалификацията на глобалния учител, а не опит да се систематизира дейността на осъществяващи глобално образование и образование за устойчиво развитие учители.

Компетенции на глобалния учител

Когнитивни компетенции

- Знания за глобалния свят, за тенденциите в развитието му, за глобалните проблеми и за взаимосвързаността им, за основните теории, обясняващи съвременния свят, развитието.
- Знания за публичните политики за справяне с глобалните проблеми на различни равнища – местно, национално, регионално, глобално.

- Знание и способност за представяне на глобалните/локалните измерения на глобалните проблеми и развития, както и знания за миналото, настоящето и очертаващото се бъдеще.
- Знания за промяната в съвременното общество, за промяната и нейната роля в собствения му живот и в живота на общността.
- Знания за межкултурно разбирателство и за различия.
- Знание и разбиране за собствената личност, като продукт на култура, на сложни образователни изисквания.
- Знания и разбиране на взаимната зависимост между главните системи на съвременното общество, за ролята на природните системи като среда, поддържаща живота, знания за връзката между социалните проблеми (бедност, население, потребление) и деградацията на глобалната среда, знание за устойчивост на природна, социална и икономическа системи.
- Знание за потребностите и правата на бъдещите поколения.
- Знание и разбиране на проблемите на качеството на живота и справедливостта във връзката им с процеса на устойчиво развитие.
- Знание за възможностите на земята да поддържа живота на човечеството, знание за алтернативни идеи за растеж и развитие, за ключови ресурси, които понастоящем са изчерпани или деградирани, знание за въздействието на политическите и икономически сили върху използването и управлението на ресурсите.
- Познаване на подходи за устойчиви решения на проблемите: юридически, икономически, управленски, научни, технологични, образователни.
- Знание за действия, които могат да бъдат предприети за лично равнище, на равнище домакинство, на общностно и институционално равнище по отношение на устойчивото развитие
- Разбиране на глобалните ефекти на местни действия и обратно, способност да интегрира в своята територия глобалното и локалното.

Етически

- Свобода, солидарност, помощ, сътрудничество
- Визия за бъдещето общество и за развитието, основана на устойчиво развитие
- Съзнание за отговорно гражданство, права и отговорности, произтичащи от гражданството,
- Изясняване на личните ценности по отношение на устойчивото развитие глобализацията
- Критическа самостоятелност, чувство за отговорност, способност за вземане на решения, със съзнание за съществуващите ограничения относно управлението на общите блага и на крайността на ресурсите

- Способност да действа като гражданин на индивидуално и колективно равнище, за да инициира промени

Обучителни

- Способност да подбира или разработва подходящи стратегии на преподаване и учене по глобално образование.
- Способност да балансира интуитивните, интелектуални, афективни когнитивни подходи в ученето, да използват прякото преживяване в различен контекст, да използва знанието на учениците и на местната общност, както и абстрактното деконтекстуализирани знания за глобалния свят и проблеми.
- Стимулира любопитство и желание за по широко знание, за сложността на света, да помага и улеснява учещите в процеса на развитие на глобално съзнание, да е способен на емпатична солидарност насочена към всички, които права са нарушени.
- Съдейства за интеграция на знанието и на методологиите, за да се конструира ново познание
- Съдейства за рефлексия, дейности и поведение за конструиране на активно гражданство към всичко на планетата.
- Да изучава и изяснява собствените ценности и ценностите на групата, свързани с глобалния свят.
- Да използва интерактивни методи, за да подпомага развитието и размяната на гледни точки по отношение на глобалния свят и проблемите му.
- Използва междупредметни и транспредметни подходи, когато е необходимо
- Да оценява напредъка на учениците по глобално образование в следните области: разбиране на връзките между причина и ефект, към осъзнаване на комплексността и взаимните връзки между процесите и проблемите; от оценяване значението на индивидуалната дейност към разбиране на необходимостта от сътрудничество с другите за постигане на промяна; от възгледа, който разделя екологичните, икономически и социални аспекти на устойчивото развитие към по-интегриран, цялостен подход; от загриженост за личните и местни проблеми на устойчивостта към разбиране на националните и на глобалните проблеми на устойчивостта и на връзките между тях; от фокусиране върху настоящите проблеми на устойчивостта, към оценяването на минали решения и на последствията от сегашните тенденции за бъдещето; от безкритично приемане на възгледите, ценностите и предположенията на другите относно устойчивото развитие към критическа, творческа оценка на алтернативни възгледи и на възможни решения.

Взаимодействие със средата

- Включва училището/класа в инициативи на общността/ региона/ света за решаване на глобални проблеми.
- Организира партньорства, мрежи в непосредствената социална и педагогическа среда.
- Взаимодейства и организира взаимодействия на учещите се с актьорите от актьорите местната общност, с властите,
- Подготвя и управлява проекти и включва ефективно в тях учещите се
- като начин на осъществяване на контакт със средата
- Отворен е към глобалната среда - използва партньорства, създава мрежи или включва учещите се и себе си в съществуващи глобални /национални мрежи. Установява контакт с групи от различни части на света, за да се осъществява взаимно учене и да се установяват отношения на сътрудничество и на межкултурен обмен.
- Установява отношения с медиите и използва новите форми на общуване и езици.

Идеята за глобалния учител може да бъде изведена и от ролите, които той трябва да изпълнява

Предметен специалист.

Глобализацията е характерна за съвременното развитие на света и тя е предмет на глобалното образование. Глобалният учител трябва да познава ключовите процеси на глобално развитие – изграждане на глобален ред, борба на интереси и конфликти, глобални движения за промяна, глобални проблеми, възникващи в процеса на глобализация.

Самото изброяване на областите на знания подсказва, че огромният брой глобални учители не ги притежават и обикновено имат определен обем от знания в своята област на предметни специалисти. Без знания не може да бъде изградена глобална чувствителност и глобално съзнание. Тези знания, за да са основа на глобалното съзнание, са и знания, основани на опита – или придобиването им изисква време и посвещение. Накрая това са знания за глобалните развития и проблеми на различни равнища – в местен, регионален, глобален план.

Учителят не само трябва да придобие солидни знания за основните (глобални) проблеми, а същевременно глобализацията изисква и по-комплексни знания (икономически, социални, културологични, психологически), за да бъде разбрана.

Разбира се, може да си представим и глобално образование, където ролята на специалисти по отделните глобални проблеми или развития се изпълнява от предметните специалисти: промени в околната среда (биология, химия), социални промени (социология, гражданско образование), икономически промени (икономика, география). Това обаче

не отменя новите знания, които трябва да бъдат усвоени от учителя в глобалния свят.

Нарастващата взаимосвързаност на процесите изключва само усвояване и боравене с определени обеми знания и информация и кара учителя постоянно да излиза извън предметната си специализация. Изисква се компетентията да може да видиш проблемите и развитията в своята област на фона на другите глобални развития и във връзка с тях, изисква се изразяване на отношение към различните виждания и теории за същността и развитието на света, за същността и за решаването на глобалните проблеми.

Така разбиращата роля на предметен специалист изисква и съвсем нов тип начално образование за учители, доколкото никой от учителите не учи глобално образование и излиза като по-скоро специалист, който може и да е напреднал в познаването и разбирането на даден глобален проблем: например, икономика – бедност; социология – дискриминация; психология – межкултурно разбиране и общуване; биология – пандемии, екологично равновесие; химия- замърсяване; право – права на човека, международен правен ред.

Учителят гражданин, демократ, общественик

Живеем в глоболизиращ се свят, но това далеч не означава, че ролята на глобализацията е безспорна. Нито глобалните проблеми, нито принципите на изграждане на един глобален свят, основан на социална справедливост се приемат безусловно. Не само посоката на глобализация е под прицел, но и често се атакува самата глобализация, поставя се под въпрос смисълът ѝ или нейният капиталистически характер. В света са доста силни и тенденциите на изолационизъм, на национализъм, на решаване на проблемите само в рамките на собствената общност, на продължаващо развитие на национална гражданска чувствителност и съзнание.

Затова нова и различна е ролята на учителя като глобалист, като социален активист, като демократ. Без тези характеристики той трудно може да изпълнява мисията си като преподавател по глобално образование.

Проблемът за активна глобална гражданска позиция и активизъм е изключително труден, доколкото ангажираността определено се свързва с приемане на дадена по-скоро радикална идеология (или частичен възглед) за състоянието и развитието на света. Така реално учителската реализация като предметен специалист и тази на активист е сблъсък на различни измерения – между широко информиран и разбиращ глобалните процеси и явления специалист и активист, затворен в кръга на решаваните проблеми или в рамките на приеманата за решаването им идеология. Това е сблъсък на две роли: тази на просветителя - специалист и на идеологически и често политически обвързания активист.

Няма обективна безпристрастна точка за развитията по света. За да е по-драматично положението рядкост са и изложения за развитието на света като цяло, написани безпристрастно. Обикновено съществуващите описи и обяснения на света, това от което учителят може да се учи, са пристрастни, политически и идеологически. Учителят трудно може да стигне до безпристрастно знание, обективни гледни точки, за да ги предаде на своите ученици. Възможният изход е преподаването за установяващия се глобален свят като се излагат отделните позиции и за развитието му, и за съществуването и решаването на глобалните проблеми. В кратките срокове това е невъзможно и затова учителят търси синтези, опростявания – а това вече е представяне на политизирана, идеологизирана картина на света. Възможно е учителят да използва осъществяването на правата на човека и реализирането на демократичните принципи като критерии за оценяването на теориите за решаване на глобалните проблеми, за политиките за решаване на проблемите. По този начин се избягва тясното идеологизиране и се търси преподаване основано на идеите, които господстват в обществото – демокрация, права на човека, справяне с глобалните проблеми, реализиране на глобални програми като ели на хилядолетието за развитие.

Разбирач на света помагач за разбирането

Както бе посочено, главна роля на глобалния учител е да помага на учещите да разбират света. Ролята е изключително трудна за осъществяване, защото изисква от учителя не някакви откъслечни знания, а разбиране на функционирането на света (основателно е съмнението доколко подобно разбиране е възможно), поне на един от проблемите му в детайли и предаване на това разбиране. За разлика от философските теории, обясняващи света, които са отдавна кодифицирани и за които учителят получава и образование и разполага с достатъчно информация (най-вече под формата на учебник), тук нито информацията е систематизирана, нито съществуват учебници, които излагат различните теории за съвременния свят, нито съществува начално образование на учители, насочено към изграждането на разбирането на света. Обикновено навлизаният в областта на глобалното образование учител има достъп до някои схематични обяснения на глобалните проблеми или идеологически изложения на основните процеси на развитието. Практикуването на глобално образование, обикновено като допълнителна дейност, не оставя време и възможности за самостоятелно информиране и образование, а социалният активизъм често води до идеологизиране на разбирането на света и проблемите му на различните равнища.

Глобалният учител като мениджър

Такава е ролята на всички учители, но тук самият характер на предмета, и излизането извън пределите на класната стая (при осъществяването на проектна дейност или при дейности във виртуалния свят) изисква по-сериозни мениджърски умения. Необходимо е повече управление, на

процеса на учене отколкото при други предмети, при създаване на безопасна среда на учене (в трудно познаваем свят с рискове и опасности), за развитие на гражданската ангажираност, за моделирането на нови отношения като осъществяване на положителни взаимодействия, постигането на култура на сътрудничество, недискриминация и ангажираност и в класната стая и в проектната дейност.

Учителят като посредник между децата и средата

Глобалният учител заедно с децата се гмурва в реалния (или виртуален) свят на проблемите, но винаги е напред. „Учителите са като посредници между децата и тяхната бързо променяща се среда, а не като преподаватели на сертифицирана информация.“ (46) Учителят като посредник между средата и учениците, между глобалния свят и учениците е роля, която обикновено се ограничава до тясна предметна област при другите дисциплини.

Ролята на посредник е ключова при глобалното образование и предполага висока рефлексивност, самокритичност, възможност за подбор и за оценяване както на развитието, които ще бъдат поднесени на учениците, така и на оценяване на възможностите на учениците да се справят с предоставяните информация и знания.

Учителят като критичен социален водач на учениците

В качеството си на критичен водач в глобалния свят учителят съдейства за дейности, поведение и рефлексия, развиващи активно глобално гражданско съзнание. Учителят е в ролята на Сократ, на търсещия истината, като подлага на съмнение съществуващите дадености, обяснения и митове, и развива критическото мислене и рефлексивността у учениците. Глобалното образование е прекрасна образователна област, тъй като в нея всичко е в постоянно движение, нищо не е установено и окончателно, може да се променя и ще се променя, всичко е предмет на обсъждане, подлага се на съмнение, на критики и се търсят по-добри решения за промяна. Когато в рамките на глобалното образование се осъществяват проектни дейности, глобалният учител помага учениците да проектират и планират, да осмислят дейността си, да виждат нейните перспективи и ограничения, да виждат себе си в дейността.

За да бъде ефективен в тази своя дейност на критичен водач, учителят следва да се обърне първо към себе си и да изучи себе си – да си дава сметка за своя национализъм, религиозна, расова предубеденост, идеологическа и знанийна ограниченост.

Учителят е водач на младите хора сред глобалните проблеми на света, той им помага при обясняването и разбирането на света. Учителят, като и всеки от нас е подвластен, засегнат от промените, изпитва влиянието на глобалните проблеми.

Като човек често той отхвърля промените, не забелязва проблемите, но като преподавател той трябва да ги анализира, оценява, да ги включва в картината си на света.. Отсъствието на глобално съзнание, на възприемане и на разбиране на света дискредитира не само учителя в тази му роля, но и поставя под съзнание смисъла на глобалното образование.

Затова и често работата на учителя се състои в повърхностно повтаряне и излагане на глобални проблеми, на сантиментални или необосновани призови за тяхното решаване, на осъществяване на акции в подкрепа на дадена кауза, в плъзгане по повърхността на света и на проблемите. Затова за ролята на учителя като водач в глобалния свят на проблемите се изисква начално образование и постоянна следваща подготовка. Само така може да бъде изградено и развито глобално съзнание и глобална чувствителност. Те се нуждаят и от непрекъснато захранване за развитието си – информация за глобалните проблеми, специални ориентири каквито са теориите за световно развитие и за решаване на проблемите. Глобалното съзнание означава и способност за саморефлексия - изследване на собствената определеност, на вижданията, зависимостите, на скритата система от вярвания за света и развитието му.

Етичният учител

Да преподаваш за глобалния свят или за собственото общество означава да преподаваш и за принципите, върху които този свят трябва да се развива, за принципите на отношения между хората, които самият глобален учител следва и утвърждава в дейността си. Глобалното образование не е опис на абстрактен, застинал свят, неповлияно от принципите на осъществяване на правата на човека, на социалната справедливост, на сътрудничеството, на солидарността. В това е и голямата дилема на преподаването на глобалното образование, за да преподаваш за света, трябва да изградиш отношението си към света не само какъвто е, но и какъвто трябва да бъде.

Напоследък тихомълком се оправдава и привиква с negliжирането на ценностите при преподаването на гражданското образование, на хуманитарните предмети. Позитивизмът и обективността не могат да бъдат наши водачи, но и водачи за децата. Ние ги учим за света днес, но и за света, в който могат да живеят утре, светът който може да бъде техен.

Учителят межкултурен изследовател и дизайнер

Глобалният свят е предизвикателство за глобалния учител, а класната стая е негово отражение, малък но увеличаващо се разнообразен свят. Преди всичко това е свят , в който в увеличаваща се степен ,, учителят не

може да учи като залага, че „равно, значи еднакво“. Учениците идват от многобройни култури, езици, стилове на живот и монокултурната среда, не съответства на всички потребности на учениците.“ (47) Това е свят, който учителят не може да пренебрегва, да подценява или да не отчита в своята дейност. Митът за хомогенната класна стая, за еднаквите образователни потребности започва да изчезва във все по-отворените и шарени съвременни общества. Създаването на глобална класна стая е процес на признаване на многокултурността на учениците като се изследват техните потребности. Парадоксалното е, че именно при изследване на глобални проблеми и развития се налага и този индивидуален подход. Без него изучаването и разбирането на глобалността няма смисъл. То е свързано с участниците, с живота им, с местното общество, с глобалното общество. Кой са участниците в групата (преподаватели и учещи), каква е средата, откъдето идват, как тяхната културна идентичност се възприема в групата и в обществото, в което живеят?

Така контекстът на глобално учене включва света в различните му измерения от локално към глобално, а учебната среда е центрирана върху учещия се в отношението му към проблемите. Това е среда, помагача за изграждането на глобална чувствителност и градена върху принципите на демократично, участническо, кооперативно и основано на преживяванията учене.

Глобално образование – проблеми и дилеми на преподаването и на утвърждаването на тази предметна област

Глобалното образование е проблематично, не само защото е нова област, където няма нищо установено, където отсъства традиция или канон, така важни в традиционното образование. То е проблематично поради своя предмет. Глобализирацията се свят в различните му измерения, за който няма нито общоприети обяснения и схеми, нито съгласие какво представлява, а и рядко се правят опити за концептуализирането му.

Глобалността на предмета е проблем и за глобалния учител и за учещия се.

Учителят не може да се справи с океана на знанията, нито да следи развитието в глобалния свят. Опростяването, стереотипното, идеологическо възприемане и предаване на света е възможен отговор. Друга възможност е пренебрегването на теорията, на абстрактното разбиране, сравняване и оценяване и съсредоточаване върху практическите решения на местните прояви на глобалните проблеми.

Не по-малък е проблемът за учещия се – разбирането или навлизането в дълбочина на глобалния свят не е по-силите му, а при опростено предаване не може да бъде събуден и поддържан познавателния интерес, нито да се градят необходимите компетенции.

Познаваме ли е светът, можем ли да разберем тази галактика от събития и ако можем, може ли да овластим учещите се, така че да променят своята среда и свят, да допринасят за промяната на света? От отговорите на тези въпроси зависи и възможността за развитие на глобална чувствителност, на глобална идентичност, на глобална рефлексия.

Глобално измерение – връзка във време, пространство, важни проблеми

Как да познаваме съвременния свят – чрез предизвикателствата за развитието му или чрез изучаване на структурите му? Доколкото няма цялостна теория за съвременния свят, по-оправдано изглежда изучаването чрез предизвикателствата за развитието му. Това се изразява в определянето на ключовите предизвикателства и проблеми, в търсенето на тяхната връзка във времето, както и в описание на глобалното проблемно пространство или в съставянето на карта на разпространението и на проявлението на глобалните проблеми. Изучаването на проблемите дава една динамична, не цялостна, но достатъчно значима и достоверна картина на света.

При изследването на глобалните предизвикателства учителят е на оста на времето – обвързва моменти и елементи от миналото, настоящето и бъдещето на света. Този фокус кара по друг начин да се гледа на историята, като процес когато са породени и „подготвяни“ настоящите глобални проблеми, като общ процес на движение на човечеството, а не като история на отделните нации.

За глобализацията е историческият подход е важен, защото показва изплитането на мрежата на планетарни отношения и зависимости и оформянето на света като цяло. Учителят трябва да умее да разграничава националната история в рамките на глобализиращия се свят. Глобалната история по-добре изтъква развитието на света, еволюцията на идеите, на развитието на човека (на потенциала, правата, отговорностите му). Глобалният исторически фокус помага да разберем противоречивото и бременно с толкова развития настояще, да разпознаем света около нас и да изследваме пътищата на промяната. Този фокус показва, че за голяма част от хората на тази земя глобалната история и развития в по-голяма степен определят съдбата им, от национална история и прави по-лесно приемането на съвременната глобалност.

Може ли да се идентифицират учителят и учещият се с проблемите на този свят?

Идентифицирането и чувствителността към глобалните проблеми би следвало да не представлява трудност в един взаимозависим свят, където всеки изпитва влиянието им и обикновено страда от последствията. На Запад вглеждането в историята води до чувството за вина за състоянието

на света днес, за отговорност и за ангажираност за промяната на този свят, изграден на неравенства, дискриминация, бедност, експлоатация.

При по-голямата част от държавите и общества отсъствието на национална история през по-продължителен период, означава и отсъствие на отговорност за света в миналото и за неговото състояние понастоящем. Чувствителността на жертвата изключва чувствителността и отговорността за настоящето и дори грижата за бъдещето. Заучената безпомощност, в рамките на цялото общество поражда равнодушие към минало и към настояще, а безразличието не ражда визии или отговорност за промяна. Затова ролята на глобалния учител за изграждане на компетенции за съпричастност, за разбиране, за включеност, за поемане и носене на отговорност в много от новите демокрации или в развиващите се страни е изключително трудна.

Под повърхността на проблемите?

Да се обобщят в някакъв списък глобалните проблеми е относително лесно. Те са толкова много и са доста обговорени и проучвани. Трудното за глобалния учител е сливането под повърхността – анализът на проблемите, търсенето на връзки между тях, на пораждащите фактори и на това какво ще стане в бъдеще, показване на цялостната картина, породена от преплитането на проблемите. Всяко изследване на отношения и на проблеми е и изследване на отношенията на власт, а днес властта е толкова размита, дори и в рамките на местната общност или националната държава. Освен това всеки проблем е сам по себе си океан от отношения, развития, обвързаности, а от учителя се очакват опростени представяния на проблемите, за да бъдат разбрани от учениците.

Живеем в света на промените, но промяната е преди всичко плашеща.

Глобалният учител не може да отбегне въпроса „Какво е моето отношение като човек към промяната?“ Може ли да оцелявам в света на промяната без визия или в света на глобалното образование без идея за света, към който се стремим, в който глобалните проблеми ще намерят своите решения? Какви са и как се осъществяват промените, ако за посока сме приели осъществяването на правата на човека и демократичните принципи?

Глобалният учител е за промяната и големият парадокс в дейността му е, че като такъв трябва да има визия за необходимите промени, които трудно може да се каже как и под каква форма ще се случат. Образованието като програма не само за разбиране, но и за подобряване на света води бързо до нормативно, предписващо обучение. Проблемът е, че по-добрият и устойчив свят може да бъде описан, но трудно може да бъде предписан.

За нашето време е ключов страхът от промените, от постоянния вятър на промените. Затова да бъде продавач на надежди и водач в промените е сред най-трудните роли на глобалния учител.

Ангажирането

Самата вяра в или проповядването на промяната (неизбежна, разумна, и/или плашеща) изисква и ангажираност. Ангажираността може да се изразява в посвещаването на проблемите, в тяхното съвместно представяне, но и може да се състои в практическа ангажираност в правенето на публични политики, в участие в акции на сътрудничество и солидарност. Ангажираността може да се изразява в съзнателна проектна дейност за учене на живо как учещите да се отнасят, да разбират, да променят и да обичат този свят.

Проблеми на собствена култура.

Глобалното образование е учене за други светове и култури. Без да е наясно за собствената културна определеност, трудно учителят ще учи за света и още по-трудно ще преподава. Трудът, съпровождащ постигането на межкултурни сравнения, усилието и необходимостта да погледнеш критически и отстрани на своята култура и на своята личност и съдба като продукт на тази култура, невъзможната задача да не стереотипизираш другите култури, да не слагаш етикетите на расата, пола, континента, развитието – това е част от нелеката съдба на глобалния учител.

Европейско мислене.

Друга трудност за глобалния учител е преодоляването на евроцентризма в глобалното образование. Лесно е да се обяви глобалният учител да не е евроцентрик в мисленето си. Въпросът е дали има друга визия за развитието на света и за проблемите му, достатъчно убедителна за жителя на Европа. Визиите за света, идващи от развиващите се страни не са ли по-скоро местни и нерелевантни? Африка, която най-много се нуждае от помощ за решаване на проблемите си, по-скоро е затворена в себе си и не живее в глобалното (както общностно, така и индивидуално). Не е ли европейската визия за глобализацията се свят налагащата се в мисленето и конструирането на глобализацията?

От друга страна нашето мислене на източноевропейци, израснали в епохата на комунизма, не е ли по съзвучно с това на хората от развиващите се страни – без да имаме отговорност за миналото, да очакваме помощ в настоящето и в предвидимото бъдеще за приобщаването и живота ни в глобалния свят? Защото „ да се подготвиш за агонизъм, за откритост, взаимност, реципрочност и само-рефлексия не е лесна задача и изисква да бъдат намерени начини човек да остане

интегриран, като в същото време се освободи от ригидността и е отворен за нови идеи и връзки.“ (48)

Справяне със свръхтовар

Глобалното образование може да се разглежда и като опит да се разбере дали глобалният учител може да се справи със свръхтовар - товарът на знанието, товарът на другите култури, обичаи, видове мислене, товарът на освободените и живеещи в по-глобален свят ученици, техните възгледи за света и искания, товарът на приемане и на поддържане на промяната, товарът да отхвърлиш ключови неща от своето виждане за света и за другите и за собствената си личност, товарът на изискваната ангажираност и социална активност, товарът на социалната несправедливост и на неосъществените права на човека. Смисълът на дейността на глобалния учител е в осъзнаването на тези товари, в опита те да бъдат преодолені, в постоянното търсене на средства за това преодоляване – знания, компетенции, нагласи, ценности. „Учителите се борят да позиционират учениците някъде в глобалната матрица между неангажираността и парализиращият свръхтовар“. (49) Най-доброто средство за преодоляването му е развитието на глобална чувствителност, на глобално гражданство, на участие и отговорност в и за този глобален свят.

Младият човек трябва да стане част от света

Дори и младият учещ се да е по-глобално обвързан и по-сведущ в много отношения от учителя, той е същевременно пасивен, изгубен, неосъзнаващ огромността и взаимозависимостта на широкия свят, а дори и на своя малък, набраздяван и подвластен на моди, технологии и мрежи свят? Чрез глобалното образование опитваме да придадем глобални измерения на местните, а и на личните му проблеми, да го овластяваме за тяхното решаване в общността, да развиваме компетенциите му да води живот в глобалния свят, да преживява този свят във връзките си с другите хора (и най-вече с връстниците) в рамките на групата по глобално образование.

Глобалният наратив и локалното

Тези два полюса на глобалното в съвременността представляват основна трудност за глобалния учител. Глобалното е абстрактно, дори и чрез технологиите да става осезаемо и афективно. То не може да бъде постоянен източник на зареждане за пътешествия и за проучване на света. Локалното е, което дава възможности за съотнасяне, то обхваща живота на младия човек, има смисъл за него, е отправна точка на планове, на мечти в глобалното. Изучаването и съпоставянето на глобално и локално, тяхното противопоставяне е постоянният мотор на учене на младия човек за глобализацията и стъпка за изграждане на неговата съдба в глобалното бъдеще.

Как да учим за света като цяло и да обединяваме младите хора с посланието за бъдещето, когато същият този свят и бъдеще са неясни, често описвани като мрачни, опасни, застрашаващи оцеляването ни . Най-простият пример са безбройните катастрофични филми, които сигурно влияят на формирането на глобалното съзнание на младите, но подобни примери са и посланията на политиците (особено на тези в опозиция) , бичовете на бедността, пандемииите, дискриминацията, унищожената природа, сушите, бурите. Как тези събития с отрицателен знак да бъдат използвани за градене на оптимизъм, на вяра във възможността за промяна? И как това може да стане в контекста на страни като България, където се проявяват с острота всички проблеми, поставени в Целите на хилядолетието за развитие?

Един от пътищата е младите хора да могат да идентифицират глобалните проблеми като заплахи за развитието на личността им, а не като абстракции на световното развитие. Необходимо е изследване функционирането на собствената личност на учещия се в този свят на рискове, опасности, но и на търсене на добри лични и общностни решения на проблемите. Глобалният учител търси за обсъждане и анализ конкретни ключови за човешката съдба ситуации, рискови или опасни като глад, смърт, болести, нарушаване на основни права и свободи. Ситуации, в които младият човек поставя себе си и своите потребности и интереси, са със сигурност подобни на безброй лични ситуации в глобалния свят . Така се създава интерес, така се поражда съчувствие, така се гради глобална идентичност и желание за оказване на подкрепа или поне солидарност, ако човек се окаже на по-можещата, с повече ресурси страна на света.

Новият желан свят изисква сътрудничество, помощ, солидарност, самоограничаване, а настоящият модел на развитие е основан на личностна и общностна самоизява, на конкурентността, на реализирането на собствените (лични, групови, национални) интереси. При глобалното образование стремежът е да се изследват (или да се моделират) ситуации, в които са очевидни преимуществата на сътрудничеството, на откритостта. Както при ученето за решаване на конфликти е ключова идеята за търсене на общите интереси и градене върху тях на мостове на съгласие, така и тук императивът на сътрудничество може да се извежда от изследването на глобалните проблеми и техните решения, от осъществяването или запознаването с инициативите за солидарност или при реализирането на проекти за подобряване живота в местната общност. Глобалното образование може да бъде силно, ако се използва новият език на ученето - да учиш с другите, да съпреживяваш, да емпатизираш, да разбираш други хора и култури. Ученето може да бъде учене на империализъм, на безкрайна конкурентноспособност, на егоцентризъм, но това не е ученето

на глобалния свят. Тук да си по-успешен в света, е да бъдеш в състояние да живееш с другите и при необходимост да им помагаш или да получаваш подкрепа. Това е и езикът на груповото учене, което намира съвсем адекватен обект във взаимосвързаната глобалност и е подходящо при изследването на масови явления и проблеми, както и създава групова идентификация.

Голямата цел и трудност за глобалния учител е да представи развитието не само като преодоляване на глобални проблеми, а като глобални политики за решаването на тези проблеми. Копенхагенският консенсус, който формулира планове за бъдещо развитие, обединява блестящи умове, но те не чертаят обща визия за бъдещето, а се опитват да определят конкретни политики, които отговарят на решаването на най-належащи проблеми в нашия глобален свят. Успехът на всяка политика зависи от публиката, от всички нас по отношение на проблемите на глобалния свят. Така както решаването на проблем с проект води до формулиране на конкретна политика, осъществяването на която зависи от членовете на местната общност, така и глобалният проблем зависи от създаването и осъществяването на глобална политика. Представянето и изучаването на публични политики се превръща в ключов момент от глобалното образование. Така по-ясно се вижда възможността за развитие на света или на съставлящите го общности, така личи и ролята на хората в този процес, така изучаването на света и визията за неговото подобряване придобиват смисъл.

Ученето за глобалния свят е нетрайно и непълно без рефлексия. Малкото място в учебните програми, огромният обем на знания, времето, което изисква събирането на информация от мрежата, почти винаги изяждат времето за рефлексия. Новите знания, необичайният мащаб за разбиране на общността, малкият социален опит на участниците, сложността на проблемите, липсата на ясни и убедителни отговори на въпросите изискват повече рефлексия откъдето и да е другаде. Освен че светът зависи от самите нас, светът е такъв какъвто го мислим и правим.

Така че, премислянето, рефлексията е необходимо за правилния дизайн на нашите действия за промяна – в рамките на малкия училищен проект, за решаването на проблем на местната общност, на проблеми между две държави или проблем, обхванали целия свят.

Рефлексията и споделянето са мъдростта на гражданина и на гражданството, а още повече те стават актуални за развитието на неизбежно глобалния свят.

Бележки:

1. Globalization/Anti-Globalization, David Held & Anthony McGrew, Polity Press, Cambridge, 2007. p.3

2. Globalization Studies, Routledge, 2011, p.22
3. The Lisbon Declaration for Improving and Increasing Global Education in Europe to the Year 2015, North-South Center, Lisbon, 2012.
4. Тофлър, Алвин и Хайди, Новата цивилизация, Политиката на третата вълна, Обсидиан, София, 1995, с. 38.
5. Морен, Едгар, Мислещата глава, 2000, Полис, София, с. 8
6. Морен, Едгар, Мислещата глава, 2000, Полис, София, с. 8
7. Jens Martens, YaleGlobal Online, 20th September 2010
jensmartens(at)globalpolicy.org
8. UN General Assembly, 2002.
9. UNDP, Human Development Report 1998, Oxford University Press.
10. UN General Assembly, 18 September 2000, Fifty-fifth session ,
11. Vinay Bhargava, Introduction to Global Problems, World Bank, 2010, p.1.
12. Vinay Bhargava, Introduction to Global Problems, World Bank, 2010, p.1.
13. Manuel Castells, Global Governance and Global Politics in Political Science and Politics, January 2005, p.3.
14. Vinay Bhargava, Introduction to Global Problems, World Bank, 2010, p.3.
15. Gilda Wheeler Education for Environment and sustainability, State of Washington, 2007.
16. Our Global Neighborhood, The Report of Commission on Global Governance, Oxford University Press, 1995.
17. Anette Scheunpflug,, Identity and Ethics in Global Education, in Becoming a Global Citizen, Finnish Board of National Education, 2012. p. 36
18. General Assembly 18 September 2000 Fifty-fifth session
United Nations Millennium Declaration
19. Dominique Leydet, Citizenship, in Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2011.
20. Globalization studies , Routledge, 2011. p.255
21. Howard Gardner, From Teaching Globalization to nurturing global consciousness, in Learning in the Global Era, Institute of California Press, 2007. p.61
22. Howard Gardner, From Teaching Globalization to nurturing global consciousness, in Learning in the Global Era, Institute of California Press, 2007. p.63
23. Aarn Scholte, Globalizacja, Warszawa, 2010.
24. Reflection Tool 3, in A Journey to Quality Development Education, Brussels, 2011.
25. Reflection Tool 3, in A Journey to Quality Development Education, Brussels, 2011.
26. Всеобща декларация за правата на човека, чл.26.
27. Образование за глобално гражданство, Център „Отворено образование, София, 2009.
28. Meeting in the Hanasaari Centre, outside Helsinki, Finland, in October 2011

29. Reflection Tool 2, in A Journey to Quality Development Education, Brussels, 2011.
30. Reflection Tool 2, in A Journey to Quality Development Education, Brussels, 2011. QI Definition Concord
31. What sustainable development means for youth services and youth workers, DETR 2000.
32. David Hicks, Dimensions of Global Teaching, Oxford Press, 2003.
33. Development Education Association, Development Education in the Curriculum, 2005. QI Reflection tool 3 DE awareness raising citizenship
34. Global Education Guidelines, North-South centre of the Council of Europe, Lisbon, 2009.
35. Stephen Sterling, Sustainable Education. Revisioning Learning and Change, Schumacher Briefings, 2001
36. Meeting in the Hanasaari Centre, outside Helsinki, Finland, in October 2011
37. Advocacy Toolkit on Development Education and Awareness Raising, DEAR, Brussels, 2011. c.11.
38. Advocacy Toolkit on Development Education and Awareness Raising, DEAR, Brussels, 2011. c.11.
39. Becoming a Global Citizen, Global Education Network Europe, 2012, p.23.
40. Henri Giroux, Critical Education in New Information Age, Oxford, 1999, p.102
41. John Huckle, Education for Sustainable Development, A Briefing Paper for the Training and Development Agency for Schools, 2006, p. 55.
42. Global Education Guidelines, North-South Centre of the Council of Europe, Lisbon, 2009.
43. Questioning Education, Discussion Paper, DEA, 2008, p.22.
44. Educare alla Cittadinanza mondiale. Documento di Refiremento della Piattaforma Educazione della Cittadinanza Mondiale, 2010.
45. Knowledge and Skills for Sustainable Development(as determined by Forum for the Future,s Consultation Workshop, July 21st , 2004.
46. John Huckle, Education for Sustainable Development, A Briefing Paper for the Training and Development Agency for Schools, 2006, p. 26.
47. Becoming a Global Citizen, Global Education Network Europe, 2012, p.23.
48. Becoming a Global Citizen, Global Education Network Europe, 2012.
49. Becoming a Global Citizen, Global Education Network Europe, 2012, p.54